

PARALELĖS

Jiedu gali vienas kitam sakyti TU, nes abu yra bendraamžiai, pavyko nugyventi po šešiasdešimt trejus metus ir dar šiek tiek mėnesių į šešiasdešimt ketvirtuosius: kunigas Ričardas iš Dievo valios gavo keturis gyvenimo mėnesius, kunigas Juozas – net septynis, tad Ričardą pragyveno trimis mėnesiais. Tai kaip gi nesakysi vienas kitam TU. Žinoma, bendro gyvenimo laiko jie neturėjo nė vienu meteliu: Juozas Tumas jau buvo iškeliaavęs, kai po maždaug dvejų metų pasirodė pasaulyje Mikutavičius. Bet kas gi tas laikas – jis nė nepastebi žmonių – gyvena negyvena, jam nesame nei svarbūs, nei reikalingi... Ir į Kauną, į Vytauto Didžiojo bažnyčią juos atkėlė po ilgų blaškymų po parapijas, kai buvo sulaukę penkiasdešimties ir kai Lietuvoje jau buvo garsūs.

Abu kunigavo po keturiasdešimt metų, abu buvo bažnyčių restauratoriai.

Abu baigė tą pačią Kauno kunigų seminariją ir į kunigus išventinti Kauno arkikatedroje bazilikoje.

Abu įspūdingi, įtaigūs, neprilygstami pamokslininkai. Pamokslus sakydavo su ypatinga išraiška: gyva veido mimika, platūs rankų mostai, palinkęs kūnas.

Abu rašytojai. Abu ragavo dėstytojo duonos, abu tyrinėjo jiems svarbius ir įdomius literatūros bei filosofijos pasaulius.

Abu buvo labai populiarius, mylimi žmonių, pripažinti valstybės valdžios ir gavo po Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordiną.

Abu draugavo su valstybės prezidentais, politikais, ministrais.

Abu pabarami – kartais gan griežtai – bažnytinės valdžios.

Abu aplink save būrė inteligentijos žiedą.

Abu muziejininkai, aistringi kolekcininkai – ir panašūs, ir skirtingi.

Abu turėjo stiprų humoro jausmą.

Netgi išpranašavimas būsiant kunigais panašus. Gimus Juozukui, mama ištarusi: „bus kunigas“, o gimus Ričardui, tėvas pasakęs: „jis bus kunigas“...

Abu gyveno tame pačiame bute prie Vytauto bažnyčios, prie pat Nemuno – tai su potvyniais, tai jau be jų, abu matė mėnulio pilnatį, įstrigusią vandenyje. Tik gyvenimo metus dalijosi nevienodai: Vaižgantas čia karaliavo trylika metų, o kunigas Mikutavičius – nepilnus ketverius. Ar jie karaliavo? Kažin.

Abu stovėjo prie Lietuvos valstybės kūrimo, tik skirtingu laiku, jų veikla skleidėsi per du šimtmečius, per jų sandūrą.

Abu, anot Vaižganto, buvo *širokaja natūra* – plačios dvasios. Abu be galo vertino laisvę, nemėgo varžtų, netilpo į standarto rėmus. Jų gyvenime nebuvo lygumų.

Abiejų sutanos saugomos muziejuose.

Abu palaidojo „nuodėmingas“ moteris: Vaižgantas rašytoją Žemaitę, Mikutavičius poetę Salomėją Nėrį.

Abu ištiesdavo ranką silpniesiems.

Vaižgantas turėjo priežodžių – „bra“, „panie“, o Ričardas mėgdavo kreiptis „broleli“, „sese“, „vaikeliuk“.

Kartais jiedu būdavo lyginami. Jau po abiejų mirties.

Tai kodėl jiems nepasikalbėti? Naktimis, kai pasaulis lyg ir miega, kai niekas negirdi, nemato – liudininkai jiems nereikalingi...

MOTERIS

Ar dera Moteriai terptis tarp dviejų kunigų, jų reikalų, pokalbių? Ar dera, kai jų abiejų jau nebėra, kai vieną iš jų pažinojo gyvai, o kitą – tik iš knygų. Galop dabar ir nesvarbu, kurį geriau pažinojo, nes laikas juos abu užsiūbavo, maždaug sulygino ir nunešė pašėlusia upe per akmenis ir krioklius, per posūkius ir seklumas. Kur? Į ramybę, į užmarštį, į Letos vandenį. Du intakus į šios upės vandenį. Letos vandenyse daug užmaršties, bet šie du intakai dar plazdena virš vandens, kartais sukelia bangas, sugauna dienos spindulį ir retsykiais grįžta į žemę. Kunigai Juozas ir Ričardas palaiminti aukštesniųjų jėgų – jie gali grįžti į žemę per savo darbus ir vardus. Grįžti atmintimi. Mūsų, dar neišplaukusių į Letą, atmintimi. O kai ir mes išplauksime, – niekas negali žinoti, kaip bus. Ateitis mums visiškai nepavaldi, praeitis švyluoja paupio smilgose, šlamena pakrantėmis liūdną ar linksmą melodiją, kartais su vėju, net su audromis, o kartais, nutvieksta saulės, šviečia absoliučia ramybe. Jeigu jų – tų išėjusiųjų – neprisiminsime, jų ir nebebus. Jie yra tiek, kiek prisimename, rašome, kalbame, skaitome ir uždegame ant kapo žvakelę... *Mūsų laimė – atmintis. Nelaimė – atminties stoka. Tas dėsningumas įkirstas į žmogaus būtį. Yra atmintis – nėra liūdesio*, – ištaria Ričardas Mikutavičius. *Visų vyresniųjų paguoda – tai nusimanymas*,

kurį instinktas diktuoja, jog jie ne visu savo asmeniu traukiasi šalin ir galop visai iš to pasaulio išnyksta; jog lieka jų kūno gyvybės tęsėjai ainiai; ir dvasios tęsėjai – idealų paveldėtojai, – pritaria Vaižgantas.

Tad Moteris nebijo terptis, ji yra bendrame visų laike – išėjusiųjų prieš kelis šimtus metų, prieš šimtą, prieš dešimtmetį, prieš mėnesį; ji lygiateisė su visais. Po šimto metų ji bus tame laike net ir tada, jeigu jos niekas neprisimins. Užmirštųjų laike. O dabar terpsis. Tik ne naktimis, bet dienomis, šviesoje, nes ir taip sunku žinoti visus tikrus praities dalykus. Kartais rodosi tik jų šešėliai, o jeigu dar naktį – tai ir visai nieko tikro...

POKALBIAI: butas, paveikslai, areštas

Rodos, ankstyvieji gaidžiai dar negiedojo, dar visai tamsu, delčia, tad mėnulis negelbsti. Tinginiauja smalsuolis, nes, kai žvelgia į žemę akis išpūtęs, būna nejauku. Kaukui nepatikdavo pilnatis, tuo metu nemėgdavo panemuniais slankioti, priglunda prie kojos – imk, nešk... O šiąnakt tamsa tamsiausia. Nors kartais, kai didelis vėjas, gaidžių negirdėti, mat jų ūkeliai anapus Nemuno. Ką žinai, gal tų ūkelių po šitiekos metų nebėra, gal gaidžiai tingi giedoti, gal šeiminkai pyksta, nenori anksti keltis ir užriša koku siūlu gaidžio snapą, gal kaimynai skundžiasi tarnyboms, kad juos prieš aušrą prižadina... Ak, kokios čia nesąmonės po galvą sukiojasi! Baisoka atverti bažnyčios duris, kad nepliūpteltų vanduo, – juk per šv. Velykas vis pasitaikydavo potvynių, bernai net po bažnyčią laivėmis plaukiojo, o ką jau kalbėti lauke, gatvėse. Ponios neturėdavo kuo apsiauti, juk nei kaliošų, nei kokių botikų neapsimausi – tik maži bateliai, tai kur išeisi? Bet bažnyčia niekada nebūdavo tuščia. Ir vėl prisiminimai galvą puola, nebereikia jų, nori pažiūrėti, kaip yra dabar. Tiek dešimtmečių prašvilpė, vis nesiryžo susiruošti, išeiti, apsidairyti, girdėdavo Velykų giesmes – suprasdavo, kad jau švenčia... Kažin, ar suneša į bažnyčią trylika klausyklių, ar suguža kiti kunigai į talką žmonelių nuodėmių klausyti ir išrišimą duoti? Juk prieš Velykas net lengvatikiai

norėdavo nuodėmėmis atsikratyti – vieną kartą metuose. Nejautė, kad šiandien bažnyčioje daug kojų trepsėtų. Gal dabar batai tokie, kad visai nesukelia garso? Galų gale nutarė patikrinti, kaip čia yra. Šį vakarą pas dabartinį kleboną turėjo iki vėlumos šurmuliuoti Juodoji vakarienė, tad išdrįs užsukti pas jį, pasidairys. Sunkiai atstumia bažnyčios duris, plūsteli tamsa, horizonte nė menkiausio šviesos ruoželio. Atsargiai stato laukan koją – jokio vandens, tik sniego kauburėliai kur ne kur boluoja. Dar balandžio vidurys, gal vėlyvas pavasaris? Vaižgantui smalsu, ką veikia jo mylimas Nemunas. Nutapši artyn prie vandens, upė rami, vos šiurena į krantą bangelės. Kažin, ko ji tokia rami? Ar jau nuleido žemyn visus ledus, ar šaudė šįmet kariuomenė iš patrankų, kad potvynio nebūtų? Neaišku, bet kažkas čia ne taip... Bra, įbristi nedrįstų, juk vanduo dar turėtų būti labai šaltas, gal jam jau nepakenktų, gal įbrisi kitą kartą, išbandys. Tikra mįslė, naktinėtojas nesusigauja, ką Nemunas čia sugalvojęs, kad toks ramus. Kažkur klykteli paukščiai, girdi, kaip turškiasi antys, čia jų visada daug būdavo, kartais jiedu su Maironiu jas pyragais lesindavo. Bet laikas skubėti į savo butą, kol tamsu, kad niekas nesusektų. Tas pats akmenų grindinys, oho, prie durų pritvirtinta lentelė, kad jis čia gyveno – staigmena; manė, visi jį pamiršo – juk tiek dešimtmečių nugrimzdo į užmarštį. Pasirodo, prisimena...

Petro Musteikio namo laiptinės durys nerakintos, žinoma, nebegyvena jau čia buvęs šeimininkas, negali būti dviejų šimtų metų ilgaamžis. Kažin, kas šitą namą dabar valdo, ar su tvarkė krosnis, ar gerai dega, ar nerūksta; anuomet gyventojai patyrė bėdų, tarnaitės vos namo nesupleškino, kai buvo bloga *pečių* trauka. Kopia į antrą aukštą. Gerai, kad ne trečiame

gyveno, tad greičiau namo parlėkdavo, o ir svečiams, ir kunigo „klientams“ spartesnis reikalų tvarkymas – juk Užsakų kambarys buvo čia, jo bute. Bet, kai sveikata ėmė šlubuoti, ir antaras aukštas vargino. Buto raktų neturi, moka ir be jų atidaryti. Tikisi, kad šeimnininkas giliai miega, ir tarnaitė bus įmigusi po vargų, darbų – juk Juodąją vakarienę paruošti ne juokai! Tiek alkanų juodaskvernių susėda aplink stalą, gal nespėjo nė lėkščių nurinkti. Iš lėto slenka į valgomąjį, atsargiai prisėda ant kėdės kraštelio. Mato – stalas visiškai tuščias, nė ženklo vaišių likučių; nors ir tamsu, bet vis tiek kažką įžiūrėtų. Be to, neužuodžia gardžių kvapų. Nei žuvies, nei silkės, nei kopūstų, nei pyragų – nieko neužuodžia, iš virtuvės kvapai turėtų vis dar sklisti. Kišenėn įsikišęs prožektorių, tačiau dabar čia nešvysčioja. O štai ką pamato ir persigąsta: miegamojo durys užvertos, tačiau pro apačios plyšį lenda šviesa, nors ir labai silpnutė. Ten tikriausiai klebonas nemiega, gal dar meldžiasi, bet maldai nereikia šviesos. Ką galėtų veikti, negi pakilo jau į šv. Velykų Mišias, juk dar baisiai anksti? Nors ir pats kunigas Tumas į šv. Velykų Mišias pro patamsę eidavo, dar nė vieno žmogelio nebūdavo...

Ilgiau sėdint, akys prie tamsos įpranta ir svečias mato ant stalo šūsnį nublokštų baltų lapų. Prisitraukia arčiau, blyksteli prožektorių pridengdamas delnu, skaitinėja iš vieno lapo, iš kito. *Kiekviena nauja diena prasideda gilia naktimi... Poncijus Pilotas Romos imperatoriaus vietininkas... Mesijas žino, jog dykumoje niekas neauga, tik Dievo žodis... Turime kuklų rūpintojų... Nuėmimo nuo Kryžiaus valandą Mesijas minios vienu mostu...* Skaitytojas graibo padrikas citatas, šiurena lapais ir nieko nesupranta – čia tikriausiai šv. Velykų pamokslas, bet

tekstas ilgas, šūsnis lapų, lyg pusiau eiliuotas, toks prozai nebūdingas ritmas. Būtų įdomu šį pamokslą išgirsti... Gal reikėtų sprukti pro duris, nedrumsti nakties ramybės, kad niekas nepastebėtų, nes ta šviesa po durimis neramina, tačiau nori po savo butą pasidairyti, jeigu jau atėjo. Juk trylika metų čia gyveno, o beveik šešis dešimtmečius nebuvo užsukęs. Nuslenka tyliai į bibliotekos kambarį, švysteli prožektoriumi, perbėga per sienas ir apstulbsta... Tačiau atsikvošėti nespėja, gan staigiai atsiveria miegamojo durys, sumirguliuoja žvakės liepsnelė, ir jiedu pamato vienas kitą: aukštas vyras su mėlyna pižama akimirką išplečia akis, pastato žvakę, pliaukšteli rankomis ir plačiai šypsodamasis skubomis prieina apkabinti:

– *Vaižgantėli kunigėli, šventas vargdienėli*, atėjai manęs aplankyti? Koks aš laimingas! Tikėjausi, jog kada nors ateisi... Gyvenu tavo bute, labai tuo didžiuojusi, visiems tik ir kartuju – aš gi Vaižganto bute gyvenu!

– Paleisk, panie, neuždusink manęs. Aha, dabar tave atpažinau – tu tas kauniečių mylimas kunigas Ričardas, tu čia gyveni, mano bažnytėlėje tarnauji, išvaizdžiai atrodai, ką man besilyginti. Aš atėjau į Juodąją vakarienę, galvojau suspėsiu, o nieko nėra. Ar neberuoši Juodosios vakarienės, ar nekvieti kunigų, ar nebūna prieš Velykas bažnytėlėje trylikos klausyklų išpažintims?

– Tai kad ne, kunigėli Juozai, išėjo jau iš mados ir Juodoji vakarienė, ir trylika klausyklų. Ateina vienas kitas kunigas man pagelbėti, mat pas mane irgi susirenka daug žmonių, visi sako, kad tiek, kiek ir tavo laikais. Bet tikėjimas jau prislopęs, išpažinties kai kurie žmonės ir visai neina, nors bažnyčią lanko – gal dėl mados, o gal dėl pamokslų... Tu, brangus

kanauninke, jau nežinai apie tą gyvenimą, kuris prabėgo ir keitėsi nuo 1933 metų, nežinai, ilga būtų istorija...

– Liūdna, labai liūdna, – apgailestauja svečias. – O smagios būdavo, bra, Juodosios vakarienės Velykų išvakarėse, susirinkdavo dvylika kunigų lyg apaštalų, aš gi tryliktas, priuošdavo tarnaitė Emilija su pagalbininkėmis vaišių vaišelių, *bagotas* stalas būdavo. Pats Maironis už stalo sėdėdavo ir anekdotų paskaldydavo. Linksmi vakarieniaudavome, juokų net iš išpažinčių visi paporindavo, gink Dieve, neminėdami pavardžių. Ilgokai užsisėdėdavome, nors rytmetį vėl anksti bažnyčion. Kodėl gi tu, kunige Ričardai, dar nemiegi, juk greitai saulė tekės, vėl bažnytėlėn, o mačiau daug baltų popieriaus lakštų ant stalo, tai pamokslas jau parengtas?

– Ak, brangusis kaimynėli, ten ne pamokslas, aš eilėraščius rašau, knygų esu išleidęs, o dabar ruošu tokią knygą, pavadinsiu „Spindintis virš mūsų“. Tai Mesijo Kryžiaus kelio stočių apmąstymas, sunkus, skausmingas tekstas man pačiam. Naktimis kankinuosi, mąstau, braukau žodžius ir sakinius, vėl iš naujo pradedu, bet turiu parašyti, turiu – Dievui ir sau pažadėjau. Nepasieksiu Tavo, mielas kanauninke, gausaus palikimo, kūrybinio populiarumo, tavo plačių mostų. Tavo kūrybą mokiniai iš vadovėlių mokosi, įtraukta. O mane, ką mane, kas beįtrauks... *Tai, ką dabar darau, siečiau su kentėjimu, kuris mane ištiko. Pastaruoju metu ant mano rašomojo stalo – Kristaus kančios stočių eseistika: mesijo kančia tapo mano studijų objektu ir išraiška.*

– Taigi ir tave, panie, kūryba kankina, gal kada ir apie ją pakalbėsime. Bet greitai kils saulė, ir aš turėsiu paskubomis, paslapčiomis išbėgti, grįžti į savo erdves, o man smalsu

apžiūrėti šitą butą, kaipgi tu, kunige Ričardai, jį įsirengi, apstatei. Beje, sakyk, kiek litų nuomos moki, gal mažiau negu aš? Iš pradžių mokėjau tris šimtus litų, paskui pakilo iki penkių šimtų, didelė buvo kaina, aš vos tempiau...

– Aš nuomos visai nemoku, dabar nebe tie laikai. Gal kurija atsiskaito – nè nežinau, man užtenka už patarnavimus susimokėti. Ir deja, broleli, senų seniausiai neturime lito. Kai sovietai mus okupavo, įvedė savo pinigus, taip ir triname tarp pirštų jų rusiškus rublius, bet gal ir lito laikai greitai sugrįš, gal...

– Oho, bra, oho – nemoki, tai geri laikai! Rubliai! Ir mano jaunystės metais prie caro rusiški rubliai buvo, gerai tą valiutą pažįstu.

– Mačiau, kad esi nustebęs, Vaižgantėli. Kas tave čia taip nustebino?

Kunigas Juozas kol kas tyli, dairosi, sukasi aplink save lyg greitas sukutis, vėl toks pat gyvybingas ir žvalus kaip kadaise. Šeimininkas žiūri, galbūt supranta, kas ypatingąjį svečią stebina, bet kol kas abu tyli. Kunigas Ričardas vėl paima į rankas žvakę, laukia, ką svečias pasakys.

– Iš kur, bra, tiek paveikslų, net galva svaigsta? Ir kaip jie čia telpa mano bute? Matau – keliomis eilėmis sukabinėti. Aš irgi mėgau meną, turėjau nedidelę kolekciją, kurią net testamente paminėjau, kabojo ant sienų, didžiavausi, bet ne tiek, oi, ne tiek... Kartais stengdavausi neturtingus dailininkus paremti. Palauk, panie Ričardai, tuoj prisiminsiu vieną kitą savo paveikslą. Man patiko dailininkės moterys, buvo tuomet gabių, bičiuliškai pabendraudavom. Taip įsigijau Halinos Žmuidzinienės „Madoną su kūdikiu“, o kitus du

moteriškus turėjau visai pasaulietiškus: patiko Barboros Didžiokienės „Lėlių teatras“ – kabojo valgomajame ir visada gera nuotaika užkrėsdavo mano svečius, o šalia ant tos pat sienos – kiek liūdnesnis – Sofijos Riomerienės „Bobutės“. Turėjau du Kazio Šimonio darbus, vienas – „Kauksmas“ – baisus buvo, vaikus gąsdino. Bet tas kaukiantis vilkas – juk Vilniaus istorija. O Kajetonas Sklėrius sukūrė ištis labai dailią akvarelę, man patiko: ten aš stoviu visu ūgiu, su sutana, baltu ploščiumi ir su knyga rankoje. Vėliau jis dar mano portretą akvarele nuliejo – tokį pastelišką, neryškų, gal dabar jau ir visai išblukęs... Po Kajetono mirties našlė Sklėriuvienė dar man padovanojo nuostabią jo akvarelę, kuri *vaizduoja šlapią ir perregimą vandenį*. Mėgau Sklėriaus daile, gi mudu iš vieno krašto, nuo Svėdasų, abu lankėme Kunigiškių pradžios mokyklą, o man, kas susiję su tėviške, – viskas brangu. Aplankiau dailininką Kajetoną prieš mirtį, bet paskutinio patepimo iš manęs nenorėjo – sakė, esu per daug pažįstamas, pasišaukė kitą kunigą...

– O! Sklėrius man irgi patinka, vertinu jį, eilėraštį, jam skirtą, parašiau: *kaip pranašas / mirguliuojančiomis spalvomis žaidžia, / kaip Mozė...*

– Gražiai, panie, pasakei – *kaip Mozė...* Nesugalvočiau taip.

– O kaip šventųjų paveikslų – visai jų nekabinai, kanau-
ninke?

– Kaipgi be jų? Žinoma, buvo ir šventųjų, netgi su nuotykiiais juos įsigijau. Vieną vasarą bimbiniu Palangoje, kurioje ilsėtis labai mėgau, aplankau grafą Tiškevičių, o šis rodo Rubenso paveikslą „Nukryžiuotasis“ ir praneša greit išvažiuosiąs gyventi į užsienį ir šį šedevrą išsivešiąs. Kaip aš

susirūpinau – šitokį lobį iš Lietuvos išvežtų! Ėmiausi veiksmų, pranešiau valdžiai, kad nupirkčiau tą darbą mūsų M. K. Čiurlionio dailės muziejui, bet niekas nė nepasikrutino, tad bijojau, jog grafas greitai išveš. Skubinau prisišaukiau Palangon dailininką Joną Janulį, kad jis nutaptų „Nukryžiuotojo“ kopiją. Nupaišė, atrodė kaip originalas. Be galo džiaugiausi, kad vis tik valdžia nupirko ir originalą, suplojo septyniasdešimt tūkstančių litų, perdavė M. K. Čiurlionio dailės muziejui. Tuomet tik tą vieną Rubensą Lietuva ir turėjo, dabar gal jau yra daugiau... Paskui Janulio užsiprašiau nutapyti šventuosius Pranciškų ir Juozapą, jis nukopijavo iš didžiųjų meistrų drobių, jau ir nebepamenu tų autorių – tad saugojo mane šventieji. Po visus kambarius juos išskirsčiau. Turėjau ir gražų savo tėvelio Anupro Tumo portretą. Dailininkui Pranui Žitkui parodžiau jo pasinę nuotraukėlę, dailininkas labai talentingai nupaišė. Pasikabinau valgomajame, kur svečiai lankydavosi, kad matytų mano sumanųjį, darbštųjį tėvą, mėgdavau apie jį pasakoti. Tik modernusis menas man ne visada patikdavo. Nueini į kokią parodą, žiūri – nesuprantamos teplionės; juokaudavau, kad nepaklusnius klierikus reikia už bausmę į tokias parodas vesti ir ilgai juos ten laikyti... Bet mėgau aš meną, mėgau. Šis mano butas buvo gausiai ir įdomiai dekoruotas meno kūriniais. Nuėjęs į svečius pas Maironį, irgi paveikslais grožėdavusi, turėjo jis daug, sienos nukabinėtos buvo. Tačiau, kunige Ričardai, iš kur pas tave tiek paveikslų, kad man net galva, bra, sukasi, negaliu žvilgsniu aprėpti? Dovanų gavai ar kaip? Čiagi didžiuliai turtai, čia šedevrai!

– Et, kiek aš bekabinu brangių paveikslų, kiek ramstau pakampiais senovinių baldų, vis tiek šio buto sienas, kiekvieną

kampelį, o ir visą erdvę apgobusi tavo vaižgantiška dvasia. Kai užsuka svečiai, mano pirmas sakinyš būna toks: „Šiame bute trylika metų gyveno Vaižgantas.“ Pasakymas iš karto visus apstulbina, jie tarsi nurimsta iš didelės pagarbos, paskui ima dairytis. Gi iki man atsikraustant čia jau negyvenai beveik šešias dešimtis metų, o vis tiek veikia... Yra dalykų, kurie amžinai neblėsta. Ir tavo, Vaižgantėli, vardas neblėsta, nenublunka.

Bet svečias apie savo šlovę visai negalvoja, nediskutuoja, jį domina ant sienų sukabinta paveikslų kolekcija, pasieniais išramstyti baldai, erdvėse išdėliotos skulptūros ir visokie smulkūs meno kūriniai.

– Mano laikais šiame bute kambariai visaip mainėsi, mat gyveno giminaičių, kuriuos leidau į mokslus, tad vienu metu *iš didžiojo šviesiojo kambario pasidariau keturis: kabinetą, biblioteką, gulimąjį ir svečių kambarį. Langus užtiesiau geltonai. Pasikabiniau keliolika gerų paveikslų.* Paskui, kai visi mano mokslinčiai išsikraustė, išsibėgiojo, vėl grįžau į senąjį kambarių tvarką. Sugalvojau vienu metu visus kambarius ir jų kampus nufotografuoti, pasikviečiau fotografą, kad liktų istorijai. Gal ir tu, panie Ričardai, matei tas nuotraukas?

Vaižgantas atsakymo nelaukia, vaikšto nuo paveikslų prie paveikslų. Šeimininkas slenka šalia, neša žvakę, jie mato tiek, kiek apšviečia jos šviesa, elektros nedega, tad liepsnelė šokinėja ant vaizdų, žaidžia šešėliai, sukeldami dar daugiau paslapčių... Svečias prie kai kurių kūrinių stovi ilgėliau, pasikrapšto pakaušį, krenkšteli. Kunigas Ričardas pastebi, kad žiūrovas ilgiau užtrunka prie portretų: „Nežinomos moters portretas“ – ryškių bruožų gražuolė, nepaprasto įmantrumo šukuosena, papuošta plunksnomis, dekoltuota suknia, mėlynas

apsiaustas; „Nežinomos kilmingos moters portretas“ – juodaplaukė garbanė su balta suknia, užsimetusi žydrą šalį, lūpose paslaptinga šypsena; „Jaunos moters portretas“ – vėlgi juodaplaukė skvarbiu žvilgsniu, ypatingai puošnia apykakle, apnuoginančia kaklą; „Moteris virtuvėje“ – tarnaitė, sėdi palinkusi, su galvos apdangalu, šviesia ilga prijuoste, susikaupusi žvelgia į aižomas žalias ankštis; „Vyro portretas“ – išniręs iš tamsos, pailgo veido, su barzdele, šviečia lengvutė apykaklė ir mažutė knygelė rankoje. Svečias į autorius nesigilina, ne visų paveikslų jie ir žinomi, garsiai nieko nekomentuoja. Galop prabyla:

– Nesistebėk, panie Ričardai, kad tais veidais domiuosi. Matau, turi daug biblinių siužetų, jų esu muziejuose prisižiūrėjęs, man įdomiau paprasti žmonės, pasauliečiai...

Ilgokai tyrinėja „Teisininko portretą“ – septynioliktojo amžiaus drobė – gan švelnaus, bet pasitikinčio savimi veido vyriškis, atvirai žvelgias į priekį, juodu apdaru ir su statutu rankoje. Kunigas Ričardas lyg norėtų kažką paaiškinti, tačiau Vaižgantas atsainiai mosteli ranka ir sako:

– Šitas teisininkas, bra, man sukėlė prisiminimų, kaip aš vieną dieną teismo buvau įkalintas neišeiti iš šito buto, tokią gavau bausmę – namų areštą. Papasakosiu trumpai tą istoriją, tuomet visi Lietuvos laikraščiai rašė, ir aš vėl tapau tikra garšenybe. Taigi buvo 1923 metų lapkričio pirmoji diena, Kauno valstybės teatre žiūrėjau Sofijos Čiurlionienės dramą „Aušros sūnūs“, bet širdyje kunkuliavo sunkus juodulys. Tuo metu mano bičiulis, buvęs prezidentas Antanas Smetona sėdėjo kalėjime kartu su kriminaliniais nusikaltėliais už „Vairo“ žurnale išspausdintą politinį straipsnį. Čia lyg tyčia matau teatro

centrinėje ložėje prezidentą Aleksandrą Stulginskį ir nusprendžiu, prasidėjus pertraukai, į jį atsisukti ir sušukti, kad paleistų iš kalėjimo mano bičiulį Smetoną. Taip ir padariau, savo protestą prezidentui ir kartu buvusiems ministeriams surikau visa gerkle. Prie manęs tuoj prišoko *milicijantas*, jau ima už rankų išvesti, o žmonės rėkia: „tegul kalba, tegul kalba“, tai aš ir toliau kalbu. Prezidentas su palyda tuoj susigraibė ir išmovė iš teatro, vaidinimą nutraukė, autorės Sofijos atsiprašiau. O mane jau kitą dieną karo komendantas ėmė tardyti, apskundė vyskupui, po poros savačių buvo teismas ir gavau bausmę – vieną parą arešto savo bute. Man patiko tokia bausmė, bent vieną ramią dieną turėjau, nes buvau uždarytas – į butą niekas svetimas negalėjo įeiti. Tikiuosi, kunige Ričardai, neprisigyvensi iki tokių nuotykių, iki kalėjimo savo namuose...

– Tikiuosi, kad ne, Vaižgantėli, aš nesu toks drąsus, vargu, ar drįščiau teatre tvarką trikdyti. Be to, turbūt ir tokios bausmės jau nebėra – kalėti savo bute. Įmestų į kamerą...

Kanauninkas pakraipo galvą, mosteli ranka, tolsta toliau pasieniais, paglosto marmurinę Dantės galvą, pro garsiuosius olandų peizažus praeina gan greitai. Staiga stabteli, nusišypso pamatęs paveikslą „Vyras su taure rankoje“, kuriame pagyvenęs vyriškis su įmantria kepure, valiūkiška šypsena, ant stalo numestomis kortomis ir medine dėdele, viena ranka apkabinęs didelį ąsotį, o kitoje laiko pilną stiklinę gėrimo.

– Linksma vyras! – sako. – Aš alkoholį vartoju ir nevarčiau, kartais tik krupniko ar konjakėlio čerkele, ar raudonojo vyno taurę, o parapijonis labai baria, net pasirašyti liepdavau, kad negers... Bet vieną kartą, bra, buvau žiauriai įkliuvęs, šį sykį nepasakosiu...